

Ambassadeurs van een dankbaar Nederland:

Albertine Bloemendal

De burgerinitiatieven van Margraten en de trans-Atlantische diplomatie van dankbaarheid

Twintig Amerikaanse erevelden verspreid over Europa getuigen van de grote offers die Amerikaanse militairen op ons continent en voor onze vrijheid hebben gebracht. Nederland telt één Amerikaanse oorlogsbegraafplaats: in het Limburgse Margraten, net buiten Maastricht. De herinneringscultuur die hier mede door de spontane inzet van Nederlandse burgers tot stand is gekomen, wordt door de American Battle Monuments Commission (AMBC) omschreven als ‘uniek’ en heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de Nederlands-Amerikaanse betrekkingen. De burgerinitiatieven in Margraten hebben niet alleen gezorgd voor een krachtige gepersonaliseerde herinneringscultuur, maar ook een fundamentele bijdrage geleverd aan de naoorlogse trans-Atlantische diplomatie van dankbaarheid. Dit laatste gebeurde wellicht onbedoeld, maar juist daarin ligt haar kracht.

VANAF HET PRILSTE BEGIN

Nederlandse burgers uit de omgeving van Margraten waren vanaf het prilste begin nauw betrokken bij de totstandkoming van de Amerikaanse begraafplaats. Terwijl het overgrote deel van Nederland tot mei 1945 moest wachten, werd Margraten al in september 1944 bevrijd. Dit leidde tot nauwe contacten tussen de lokale bevolking en de Amerikaanse bevrijders die tijdelijk ter plaatse gestationeerd waren – vaak bij mensen in huis, maar ook in scholen en in de velden rondom Margraten. Er werd emotioneel afscheid genomen van bevriende Amerikaanse militairen die weer naar het front vertrokken. En de burgers van Margraten en omstreken waren vaak diepbedroefd en persoonlijk geraakt wanneer zij hoorden dat dezelfde militairen zich bevonden onder de duizenden Amerikanen die in hun dorp hun laatste rustplaats zouden vinden.

In 1944 leidde de grote hoeveelheid Amerikaanse slachtoffers die de bevrijding van Noordwest-Europa met zich meebracht tot de aanleg van een Amerikaanse militaire begraafplaats in Margraten. In november was een militaire eenheid van zo'n 250 militairen, vooral bestaande uit

Afro-Amerikanen, begonnen met het delven van de eerste graven. Toen bij het geallieerde offensief in Duitsland tijdens het voorjaar van 1945 meer slachtoffers vielen dan de Amerikaanse grafdelvers konden verwerken, boden lokale vrijwilligers een helpende hand. Later zouden werkloze arbeiders ook worden opgeroepen om mee te helpen met het maken van de kruisen. In zijn boek *The Margraten Boys: How a European Village Kept America's Liberators Alive* zet de Belgische historicus Peter Schrijvers in detail uiteen hoe dit slechts het begin was van een langdurige nauwe relatie die de burgers van Margraten en omstreken zouden ontwikkelen met de begraafplaats en de duizenden Amerikaanse bevrijders die hier hun laatste rustplaats zouden vinden.¹

Gemotiveerd door het verlangen méér te doen om hun waardering te uiten richting de Amerikaanse bevrijders, organiseerden leden van de lokale bevolking zich in een burgercomité. Kort na zijn oprichting klopte het comité aan bij de Amerikaanse Kapitein Joseph Shoman van de 611th Graves Registration Company met de vraag hoe de leden het beste een betekenisvolle bijdrage zouden kunnen leveren. “We as Dutch citizens”, verklaarden ze

aan een wat overvallen Kapitein Shoman, “feel an obligation towards the American soldiers who died not just for their country, but also for our freedom, and we want to do something for them in return.”² Het burgerinitiatief dat begon met een enorme inzamelingsactie om de Amerikaanse oorlogsgraven van bloemen te voorzien, voor aanvang van de eerste Memorial Day sinds de overwinning op nazi-Duitsland in het voorjaar van 1945, zou spoedig leiden tot de introductie van het gravenadoptieprogramma dat tot op de dag van vandaag voortduurt.

Na gehoor te hebben gegeven aan enkele verzoeken van nabestaanden van Amerikaanse militairen die in Margraten begraven lagen om aandacht te schenken aan het graf van een bepaalde militair, bijvoorbeeld door bloemen neer te leggen namens de familie die zich ver weg aan de andere zijde van de Atlantische oceaan bevond, werd het idee geboren om dit voor *alle* graven te doen. Burgers konden zich opgeven om het graf van een individuele militair te ‘adopteren’. Voor aanvang van de eerstvolgende Memorial Day in het voorjaar van 1946, waren alle 18.000 Amerikaanse oorlogsgraven die zich toen nog in Margraten bevonden geadopteerd. De lokale bevolking had hiermee haar eigen manier gevonden waarop ze meer kon doen om haar dankbaarheid en waardering voor de gevallen Amerikanen op een betekenisvolle wijze te uiten.³

DE DIPLOMATIE VAN DANKBAARHEID

Het verhaal van de toegewijde persoonlijke zorg die Nederlandse burgers aan de Amerikaanse oorlogsgraven in Margraten niet alleen gaven, maar nog steeds geven, is een vast onderdeel geworden van de canon van het naoorlogse Nederlands-Amerikaanse diplomatieke narratief. In speeches van diplomaten, militairen en politici – met name tijdens gezamenlijke herdenkingen – speelt het verzorgen van de graven een belangrijke rol om onze historische gemeenschappelijkheid en onze trans-Atlantische verbondenheid tot vandaag de dag te benadrukken. In deze context heeft zich een prominent diplomatiek discours van dankbaarheid ontwikkeld, waarin met name de Amerikaanse rol in de bevrijding en het Marshall Plan prominent figuren. De gravenadoptie in Margraten wordt in dit discours veelvuldig aangehaald als een indrukwekkende expressie van Nederlandse dankbaarheid jegens de Amerikaanse bevrijders, die op zichzelf weer aanleiding geeft tot uitingen van dankbaarheid aan de Amerikaanse zijde. President George W. Bush zei tijdens zijn bezoek aan de begraafplaats in 2005 het volgende:

“In the Voice of America’s radio broadcast from London on the first V-E Day, the announcer asked Europe to “think of these Americans as your dead, too.” In Dutch hearts, they already were. The Americans saw the Dutch

spirit in action within weeks of liberation, when this new cemetery marked its first Memorial Day. It was still a time of hardship and want and depravation; yet Dutch citizens from 60 local villages collected 20 truckloads of flowers so that every American grave here would be decorated when the sun came up on Memorial Day. And in the six decades since, the Dutch have continued this wonderful tradition by adopting and attending to the graves of the people they never met. Your kindness has brought comfort to thousands of American families separated from their loved ones here by an ocean. And on behalf of a grateful America, I thank you for treating our men and women as your sons and daughters.”⁴

Het verzorgen van de Amerikaanse oorlogsgraven is één van de meest krachtige, zo niet de meest krachtige uitdrukking van dankbaarheid voor de Amerikaanse bijdrage aan onze bevrijding die we hebben. Wat maakt dit initiatief tot zo’n uitzonderlijk krachtig verhaal in de Nederlands-Amerikaanse diplomatie van dankbaarheid? Een belangrijk element betreft het feit dat het zo duidelijk gaat om een voorbeeld van *grassroots gratitude*: er bestaat eigenlijk geen twijfel over dat dit een oprechte expressie van dankbaarheid betreft, mede doordat het spontaan uit de lokale bevolking zélf opkwam. Onderzoek van sociaalpsychologen toont aan dat expressies van dankbaarheid een belangrijke rol kunnen spelen in het versterken en onderhouden van relaties. Wederzijdse uitingen van dankbaarheid sporen ‘pro-sociaal’ gedrag aan en kunnen een ‘cyclus van wederzijds altruïsme’ voeden. Deze cyclus draagt bij aan de totstandkoming van sociale cohesie en gemeenschapszin en wordt gezien als een belangrijk kenmerk van duurzame vriendschappen en allianties.⁵

Het is hierbij van belang dat een uiting van dankbaarheid door de ontvanger het meest wordt gewaardeerd. Het is dus het meest effectief in het versterken van relaties, wanneer de uiting wordt gezien als oprecht en intrinsiek gemotiveerd en dus niet is geïnspireerd door externe motivaties zoals plichtsbesef, sociale normen of politieke overwegingen.⁶ Hoewel dit laatste wellicht als wat vanzelfsprekend klinkt, kan hierin een belangrijk verklarend element voor de diplomatieke kracht van het verhaal van de Nederlandse adoptie van Amerikaanse oorlogsgraven worden gevonden. Het onderstreept daarmee ook de rol die burgers – bedoeld of onbedoeld – kunnen spelen in het diplomatieke proces, specifiek in de diplomatie van dankbaarheid. Het belang van oprechtheid bij expressies van dankbaarheid, kan in een formele diplomatieke context namelijk voor uitdagingen zorgen. Overheidsfunctionarissen worden al snel verdacht te handelen met het oog op strategische, politieke of economische belangen. Daarnaast behoren dankbetuigingen voor bewezen hulp

Amerikaanse en Nederlandse vlaggetjes tijdens Memorial Day in 2018. Op de laatste maandag van mei herdenkt Amerika zijn gesneuvelden. Op de oorlogsbegraafplaats liggen 8301 Amerikaanse militairen begraven (foto: Edwin Butter/Shutterstock.com)

voor een deel ook tot het standaard diplomatieke script, dat veelal bestaat uit het naleven van de gewenste sociale normen en de etiquette van het diplomatieke theater. Hierdoor kan een formele uiting van dankbaarheid ook al snel enigszins geforceerd overkomen.

IN SCHRIL CONTRAST

De complexiteit van het uiten van dankbaarheid in een diplomatieke context komt duidelijk naar voren in het recent verschenen boek *Bells for America*. Diederik Oostdijk zet hierin op kleurrijke wijze de geschiedenis uiteen van het carillon dat koningin Juliana tijdens haar bezoek aan Washington in 1952 aanbood. Dit was een dankbetuiging voor de Amerikaanse rol in de bevrijding en wederopbouw van ons land. Namens het gehele Nederlandse volk gaf ze het klokkenspel symbolisch cadeau aan de Amerikanen. Oostdijk omschrijft dankbaarheid in deze context als een complex concept: “hoewel het een reflectie van oprechte waardering kan zijn, kan de gift ook voortkomen uit een idee van ‘sociale consensus en verplichting’, of zelfs het gevolg zijn van collectieve gevoelens van minderwaardigheid.”⁷

Om te laten zien dat een formele dankbetuiging een reflectie vormt van een oprechte erkentelijkheid die breed wordt gedragen door de bevolking zelf, en dus niet slechts met het oog op politieke doeleinden of diplomatieke verplichtingen is bekokstoofd door een overheidsfunctionaris, wordt er soms voor gekozen om een formele gift die dankbaarheid moet symboliseren kracht bij te zetten door deze te laten financieren uit vrijwillige bijdragen van burgers. Net als bij *grassroots* verkiezingscampagnes is in deze context een grote hoeveelheid individuele giften, hoewel vaak kleiner van omvang, van grotere symbolische waarde dan een kleinere hoeveelheid grote giften van vermogende individuen, grote bedrijven of andere clubs met duidelijke politieke of economische belangen. Deze strategie brengt echter ook risico's met zich mee: op het moment dat de burgers het laten afweten staat een land behoorlijk in zijn hemd. Erger nog: dan komt het land als geheel mogelijk zelfs als ondankbaar over – een diplomatieke *faux pas*.

Een voorbeeld van zo'n enigszins gênante situatie zien we terug in de bovengenoemde geschiedenis van het klokkenspel, dat heel bewust werd gefinancierd op ba-

'De Gezichten van Margraten' is een project om zoveel mogelijk Amerikaanse bevrijders een gezicht te geven. Vrijwilligers plaatsen rond Bevrijdingsdag een fotootje van de soldaat bij diens graf of bij de vermistenmuur. Vanwege de coronacrisis kan het project dit jaar niet doorgaan (foto: De Gezichten van Margraten/Jean-Pierre Geusens)

sis van vrijwillige bijdragen. Nederlandse burgers werd nadrukkelijk de kans gegeven om individueel of als onderdeel van een subgroep binnen de Nederlandse maatschappij hun dankbaarheid te uiten door een financiële bijdrage te leveren. Na enige weken kregen Amerikaanse kranten er echter lucht van dat de inzamelingsactie knap stroef verliep. In kranten als de *Chicago Tribune* en de *Washington Times-Herald* verschenen zure commentaren over de Nederlandse onverschilligheid tegenover de offers die Amerikanen voor hen hadden gebracht.⁸ Deze berichtgeving ondermijnde – in ieder geval op dat moment – de kracht van het formele gebaar. Sterker, waar Nederland met *soft power* punten had willen scoren, kreeg het nu puntenaftrek. Ondanks dat het carillon aan de Amerikanen formeel werd aangeboden als dankbetuiging voor hun rol in de bevrijding en wederopbouw van Nederland, laat de geschiedenis die Oostdijk blootlegt

zien dat deze gift – die met veel bombarie aan de Amerikanen gepresenteerd werd – in werkelijkheid voor een belangrijk deel politiek en economisch gemotiveerd was.⁹

De geschiedenis van het carillon staat wat dat betreft in schril contrast met de expressie van dankbaarheid die we in de geschiedenis van Margraten zien. Dat zit hem voor een deel in het spontane karakter van het burgercomité, dat zonder duidelijke politieke aansporing van bovenaf tot stand kwam, maar bijvoorbeeld ook in de duurzaamheid van de stille toewijding van de adoptanten. Vandaag de dag – 75 jaar na de bevrijding van Nederland – zijn niet alleen alle 8301 overgebleven graven van Amerikaanse militairen geadopteerd, maar ook alle namen op de Muur van de Vermisten. Er is al jaren een wachtlijst. In tegenstelling tot zure commentaren over Nederlandse onverschilligheid, spreken Amerikaanse

kranten al jarenlang vol lof. Sterker nog, ze spreken met respectvolle verwondering en – jawel – dankbaarheid over de toewijding van deze vrijwilligers die zo door hun stille inzet onbedoeld een vitale bron zijn geworden van Nederlandse *soft power*.

HET PERSOONLIJKE ELEMENT IN DE UNIEKE HERINNERINGSCULTUUR VAN MARGRATEN

De toewijding en duurzaamheid van de vrijwillige inzet van de adoptanten zijn nauw verweven met de nadruk op het persoonlijke element in de unieke herinneringscultuur die zich in Margraten heeft ontwikkeld. Zoals Peter Schrijvers stelt, bezochten de Nederlandse burgers de begraafplaats in Margraten niet alleen uit dankbaarheid tegenover de Verenigde Staten en zijn machtige leger, maar vaak ook om de herinnering aan een specifieke militair veilig te stellen.¹⁰ Dit was een element waar de American Battle Monuments Commission oorspronkelijk niet de nadruk op legde. De taak van de ABMC was vooral om een ‘correcte’ representatie van de Amerikaanse natie in het buitenland te waarborgen. De Amerikaanse erevelden in Europa waren dan ook zo vormgegeven dat de aandacht niet primair uit zou gaan naar de identiteit van de individuele militairen en de persoonlijke offers die zij brachten, maar naar de meer abstracte collectiviteit van de Amerikaanse natie en diens idealen.¹¹

De oorspronkelijke adoptanten uit de omgeving van Margraten hadden echter andere prioriteiten. Voor hen waren de gevallen Amerikanen geen abstracte vertegenwoordigers van een natiestaat. De mannen – jongens vaak nog – waren van vlees en bloed. Ze hadden ze persoonlijk gekend, praatjes met ze gemaakt en soms zelfs diepe persoonlijke gesprekken gevoerd. Het waren jongens die met hun kinderen speelden, bij hen in huis hadden gewoond en aan hun keukentafels hadden gezeten. Veel adoptanten wisten ook contact te leggen met de nabestaanden van de gesneuvelde militairen en konden hen zo laten weten dat er voor het graf van hun geliefde familielid werd gezorgd. Niet zelden leidde dit tot een intieme trans-Atlantische correspondentie, soms zelfs tot bezoeken over en weer. Veel adoptanten waren gedreven om meer te leren over de individuen achter de namen op de kruizen én om deze informatie te delen teneinde de herinnering aan deze specifieke militair veilig te stellen. Dit streven heeft ook geleid tot de opkomst van nieuwe vrijwilligersinitiatieven. Het project ‘Gezichten van Margraten’, dat naast de persoonlijke verhalen ook foto’s van de individuele bevrijders verzamelt en hen daarmee letterlijk een gezicht geeft, is hiervan een van de meest recente uitingen.

Deze projecten tonen niet alleen de toewijding en betrokkenheid van Nederlandse burgers voor de Ameri-

Er staan veel Nederlandse namen op de grafkruizen in Margraten. Donald A. Rutjes ligt begraven op de Amerikaanse oorlogsbegraafplaats. Zijn opa en oma emigreerden in 1882 naar Amerika. Zelf sneuvelde hij op 6 oktober 1944 in Nederland, het land van zijn voorouders (foto: De Gezichten van Margraten)

kaanse bevrijders, maar helpen deze ook te voeden. De persoonlijke en emotionele connecties die zij tot stand helpen brengen, geven een ongekende vitaliteit aan de herinneringscultuur in Margraten. De trans-Atlantische connecties die zijn ontstaan door het persoonlijke contact, worden samen met de verzorging van het graf vaak overgedragen van generatie op generatie. De foto’s en persoonlijke verhalen van de individuele bevrijders, die nog steeds worden toegevoegd, stellen ook jongere generaties in staat om op een meer persoonlijk niveau kennis te maken met deze bevrijders. Ook al hebben ze zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Op hun beurt zijn er geen krachtiger vertegenwoordigers van hun natie en de idealen waarvoor zij stredden. Geen enkele abstracte representatie had dat ooit kunnen bereiken.

Veteraan George Hamm bezocht vorig jaar het graf van zijn vriend Frederick Lambert. De *New Yorker* was 26 jaar oud toen hij op 22 november 1944 om het leven kwam in de buurt van het Duitse plaatsje Langendorf, voorbij Aken (foto: De Gezichten van Margraten)

Op hetzelfde moment spreekt ook de aanhoudende stille toewijding van de Nederlandse vrijwilligers – die al lang niet meer alleen uit de omgeving van Margraten komen – velen malen luider dan welke formele dankbetuiging van overheidswege ook maar zou kunnen doen. Door het verhaal van deze burgers onder het vergrootglas te leggen in politieke en diplomatieke speeches zijn zij alsnog onderdeel geworden van het formele trans-Atlantische diplomatieke proces. Dit doet echter niets af aan de kracht van hun acties, maar breidt deze alleen maar verder uit. Door de stille toewijding van deze burgers de aandacht te geven waar ze niet om hebben gevraagd, zijn zij uiteindelijk de meest krachtige ambassadeurs geworden van een dankbaar Nederland.

Albertine Bloemendal werkt als Assistant Professor North American & Transatlantic Studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze doet onderzoek naar de geschiedenis van de naoorlogse trans-Atlantische betrekkingen met een focus op de rol van private actoren, affectie en het collectief geheugen in het diplomatieke proces.

Wilt u reageren?

Mail de redactie: redactie@atlcom.nl

1. Peter Schrijvers, *The Margraten Boys: How a European Village Kept America's Liberators Alive* (Palgrave Macmillan: New York, 2012), xii-1.
2. Schrijvers, *The Margraten Boys*, 2.
3. Schrijvers, *The Margraten Boys*, 2.
4. "Remarks at the Netherlands American Cemetery and Memorial in Margraten, the Netherlands, May 8, 2005", *Public Papers of the Presidents of the United States, George W. Bush 2005, Book 1* (United States Government Printing Office: Washington, 2007), 773.
5. Barbara L. Fredrickson, 'Gratitude, Like Other Positive Emotions, Broadens and Builds', in: Robert A. Emmons and Michael E. McCullough (eds), *The Psychology of Gratitude* (Oxford University Press: Oxford, 2004), 151.
6. Robert A. Emmons, 'The Psychology of Gratitude: An Introduction' in: Robert A. Emmons and Michael E. McCullough (eds), *The Psychology of Gratitude* (Oxford University Press: Oxford, 2004), 6; Aafke Elisabeth Komter, 'Gratitude and Gift Exchange' in: Robert A. Emmons and Michael E. McCullough (eds), *The Psychology of Gratitude* (Oxford University Press: Oxford, 2004), 195.
7. Diederik Oostdijk, *Bells for America: The Cold War, Modernism, and the Netherlands Carillon in Arlington* (Pennsylvania State University Press: University Park, 2019), 10.
8. Oostdijk, *Bells for America*, 51, 90.
9. Oostdijk, *Bells for America*, 10, 78.
10. Schrijvers, *The Margraten Boys*, 7.
11. Kate Clarke Lemay, *Triumph of the Dead: American World War II Cemeteries, Monuments, and Diplomacy in France* (University of Alabama Press: Tuscaloosa, 2018) 8,70; Ron Robin, "A Foothold in Europe"; The Aesthetics and Politics of American War Cemeteries in Western Europe", *Journal of American Studies* 29:1 (April 1995) 55-72, aldaar 55, 59.